

Кресан О.Д. Психологічний аналіз наративів особистості про життєві події: гендерний аспект // *Гендерні студії: навчання, дослідження та практика*. Збірник матеріалів II Міжнародної конференції «Гендерні студії: навчання, дослідження та практика» та семінару для молодих дослідників «Гендерні студії: освіта, гендерна рівність, демократія, мир» (16-20 квітня 2018 р.) / За ред. О.В. Авраменко, Т.В. Лісова. Кропивницький: Видавництво «КОД». 2018. 270 с. С.193-195.

Кресан О.Д., к.пс.н.,

Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НАРАТИВІВ ОСОБИСТОСТІ ПРО ЖИТТЄВІ ПОДІЇ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Проблема життєвих подій становить значний інтерес як для психологів-науковців, так і для практиків. Науковий аналіз і всебічне дослідження життєвих подій дає більш глибоке уявлення про особистість, її життєвий шлях, досвід і внутрішній світ. У практичному аспекті ця проблема значуща з погляду психологічної допомоги: труднощі в переживанні та усвідомленні особистістю життєвих подій, блокування цих процесів можуть призводити до виникнення чи поглиблення психотравми. Окремого значення набуває питання про індивідуальні особливості та закономірності цих процесів, зокрема гендерні відмінності у ставленні до життєвих подій, їх відображення і вираження у знаково-символічних формах.

Загалом у психології існують уявлення про гендерні відмінності в соціалізації та поведінці особистості та суспільні стереотипи щодо бачення чоловічих і жіночих проявів [1]. Вони пов'язані зі стереотипами мужності, сміливості, акценті на професійній діяльності та власних позитивних рисах характеру щодо чоловіків, їх самосвідомості й поведінки. Натомість в уявленнях щодо жінок переважають ті, що стосуються зовнішньої привабливості, підпорядкованості, залежності, акценті на сім'ї та стосунках [1]. Досліджуючи наративи й тексти юнаків і дівчат, які ведуть особисті щоденники, К.С.Чурилова відзначає, що дівчата репрезентують себе у цих

записах насамперед як неповторну, найкращу дівчину. Для них важливе почуття власної «гендерної повноцінності», привабливості в очах хлопців. Водночас прагнення щодо їх визнання в учбово-професійній сфері майже не відображене в текстах. Натомість у наративах юнаків переважає домагання щодо визнання їх як неповторної особистості, що має об'єктивно значущі, цінні якості і може вважатися чи стати найкращим у своїй справі професіоналом [5].

Це підтверджує, що в текстах і наративах відображаються статеві особливості й гендерні стереотипи особистості, її ідентичність та уявлення про себе як чоловіка чи жінку. Проте у психології поки що мало досліджень, які виявляють особливості життєвого досвіду і внутрішнього світу чоловіків і жінок, що відображаються у створенні ними оповідей і наративів. На думку однієї з дослідниць цього питання Т.М.Титаренко, гендерна репрезентація пронизує взаємодію особистості на всіх рівнях [4]. Тому прояви гендерних відмінностей, на наш погляд, мають відобразитися в оповідах досліджуваних.

З огляду на це було проведене емпіричне дослідження відображення життєвих подій у текстах юнаків і дівчат. Досліджуваними виступили студенти НДУ ім. М.Гоголя віком від 17 до 23 років у кількості 57 осіб, серед них представниць жіночої статі близько 79%, чоловічої – близько 21%. Дослідження проводилося за допомогою методу аналізу продуктів діяльності – письмових наративів про життєву подію. Студентам було поставлено завдання описати письмово будь-яку подію свого життя, яку вони вважають значущою, яка їм чимось запам'яталася, і зробити це максимально докладно. Оповіді досліджуваних аналізувалися окремо за такими ознаками.

- Зміст описаної життєвої події.
- Емоційність оповіді.
- Лаконічність/детальність опису події.
- Діалогічність тексту (звернення до співрозмовника, постановка риторичних питань тощо).
- Структурованість оповіді.

Проаналізувавши наративи досліджуваних за вказаними характеристиками, можемо зробити висновки щодо гендерних відмінностей опису життєвих подій у тексті. Насамперед відмінність спостерігається за формальною ознакою обсягу написаного. Тексти дівчат (понад 48%) більші за обсягом, розлогіші, детальніші, подія в них найчастіше описана широко і з наведенням подробиць. Натомість тексти хлопців (58%) менш детальні, подекуди складаються з одного-двох речень, в них не відображені подробиці й деталі події. Цей факт можна пояснити, з одного боку, гендерними та індивідуальними відмінностями у мовній компетентності [1], здатності письмово виражати свої думки, у відкритості і вмінні писати тексти. З іншого боку, йдеться про прийняття завдання, його виконання або, навпаки, формальне ставлення і небажання його виконувати. Так, серед дівчат 52% описали подію коротко або дуже коротко. З них понад 22% взагалі відмовилися писати наратив, лише назвавши подію, а близько 29% формально описали подію кількома реченнями, що так само спостерігаємо в текстах хлопців.

Серед хлопців більшість назвали подію і кількома реченнями лаконічно розкрили її, лише 25% чоловіків описали деталі цієї події. Це збігається з виявленими у психології гендерними відмінностями в когнітивній сфері особистості (Ш.Берн та ін.), проте, як було зазначено, така лаконічність притаманна і дівчатам теж. За змістом життєвої події значних відмінностей у двох досліджуваних груп не спостерігається: зміст події відповідає віковим особливостям і життєвому досвіду особистості [3]. Зокрема, як дівчата, так і хлопці обирали події, що стосуються особистої сфери, стосунків, навчання, роботи, були описані також випадки з дитинства, сімейні наративи (що відображають фрагменти з життя сім'ї) тощо.

За ознакою емоційності оповіді серед тестів дівчат вищий відсоток тих, де ця ознака наявна (близько 42%), для оповідей хлопців емоційність майже не характерна. За ознакою «лаконічність – детальність» опису події в наративі у всій вибірці понад 50% текстів є лаконічними, проте в оповідях майже 48% дівчат подія описана детально, з подробицями. Це свідчить про усвідомлення

досліджуваними наведеної події в тексті, проте її переживання можливе за наявності ряду умов, серед яких її детальний опис та аналіз [2]. За параметром діалогічності тексту також переваги має жіноча вибірка, у чоловічих оповідях переважно були описані послідовні етапи чи причини ситуації, натомість у наративах дівчат наявні роздуми, риторичні питання, що також свідчить про потребу в переживанні цієї події шляхом створення наративу. За ознакою структурованості тексту в обох вибірках тексти не є чітко структурованими чи послідовними, майже не зустрічаються вступ, висновок, резюме, з чого можна зробити висновок про відсутність цієї ознаки.

Таким чином, проаналізувавши гендерні відмінності оповідей про життєві події студентів за наведеними ознаками, можемо зробити висновок, що за змістом описаної події, її лаконічністю та структурованістю значних розбіжностей немає. За параметрами емоційності, діалогічності, детальності в описі події тексти жіночої вибірки є більш емоційними, діалогічними, містять більше подробиць і деталей події, ніж тексти чоловіків. Це може свідчити про деякі гендерні відмінності когнітивні сфери і психічних процесів мислення й мовлення, що полягають у схильності жінок до вербалізації своїх переживань і створення текстів [1]. Ідеться про мовну компетентність як здатність висловлювати своє бачення події в оповіді та загалом про здібності особистості. Сучасні психологічні дослідження [4] вказують на наявність не стільки гендерних, скільки розмаїття індивідуальних відмінностей, коли розбіжності між індивідуальними особливостями самих чоловіків чи жінок набагато значущіші, ніж статеві відмінності [4, с.202].

З огляду на це, узагальнюючи всі тексти досліджуваних відповідно до вираження в них гендерної складової та ідентичності особистості, ми розподілили всі оповіді на три типи, відповідно до гендерних проявів у цій оповіді. Під гендерними проявами ми розуміємо чіткі вказівки в тексті на статеvu приналежність автора, зміст події, що описується і її зв'язок з гендерною роллю особистості, а також лінгвістичні засоби вираження статевої

приналежності (іменники жіночого роду, дієслівні форми тощо). Це такі типи оповіді.

1 тип – найчисельніший (понад 50%) – містить тексти з вираженою гендерною ідентичністю автора. У них описані події, що відображають гендерну ідентичність особистості, її ставлення до себе та протилежної статі. Зміст події пов'язаний з гендерним самоствердженням в очах протилежної статі або відображає гендерні стереотипи і характер поведінки особистості загалом (за словами В.В.Нуркової, це т.зв. характерна подія).

2 тип оповіді (понад 35%) містить тексти зі слабо вираженими гендерними ознаками. У них проаналізовані події, що певним чином пов'язані з гендерною репрезентацією, ідентичністю, образом себе як чоловіка чи жінки, але це не єдиний смисловий акцент наративу. Висновки, роздуми, аналіз стосуються загальних аспектів внутрішнього світу, у цих текстах наявна рефлексія, діалогічність та самоаналіз.

3 тип (близько 12%) – це оповіді, де не відображені гендерні характеристики, за цими текстами іноді складно визначити стать автора. Таких оповідей найменша кількість, вони невеликі за обсягом, описують абстрактні події, роздуми, максимально узагальнені, пов'язані зі знаннями, ідеями, уявленнями про світ тощо.

Таким чином, можемо зробити висновок, що тексти особистості про життєві події відображають гендерну ідентичність автора, переконання, уявлення щодо своєї статевої ролі. Гендерні відмінності оповідей студентів полягають у вираженій емоційності, діалогічності жіночих текстів у порівнянні з чоловічими, що свідчить про потребу в переживанні події шляхом її наративізації. За змістом описаних життєвих подій та характером структурування оповіді значних відмінностей не виявлено. Тому ця проблема потребує детальнішого дослідження, зокрема виявлення значущих статистичних відмінностей (або їх відсутності) у текстах особистості, в діяльності та поведінці представників різної статі, а також психологічні чинники цих проявів.

Література

1. Говорун Т.В. Гендерна психологія : навч. посібник / Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді. – К.: «Академія», 2004. – 308 с.
2. Кресан О.Д. Психологічні особливості переживання та усвідомлення особистістю життєвих подій : Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / О. Д. Кресан. – К., 2017. – 22 с.
3. Проблемы психологической герменевтики / Под ред. Н.В. Чепелевой – К. : Издательство Национального педагогического университета им. Н.П. Драгоманова, 2009. – 382 с.
4. Титаренко Т.М. Вплив гендерних практик інтерпретації життєвого досвіду на розвиток особистості // Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості : монографія / за ред. Н. В. Чепелевої. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 202–217.
5. Чурилова Е.Е. Репрезентация самосознания в личных дневниках современных девушек : автореф. дисс. ... канд. пс. н. : 19.00.01 / Е.Е.Чурилова ; Московский городской пед. ун-т. – М., 2011. 24 с.